

Kapitel 11: Natursyn

I DETTE KAPITEL FINDER DU...

- [Er mennesket stadigvæk i centrum?](#)
- [Bæredygtig udvikling?](#)
- [Natur og kultur](#)
- [Der er håb](#)

Videnskaben har i utallige rapporter fra 1980'erne dokumenteret og fastslået, at klimaforandringerne er menneskeskabte, og at der skal ændringer i vores CO₂-udledning til, hvis vi skal ændre omfanget af klimakrisen. Der har ikke siden 1980'erne været enighed i verden om hverken klimakrisens omfang, dens vigtighed i forhold til andre områder eller til, om klimaforandringerne virkelig er menneskeskabte. Der er dog samlet set en anerkendelse af, at mennesker ikke kun påvirker de lokale miljøer, men at de lokale miljøproblemer samlet set bliver til globale klimaproblemer. Det kan ses og måles på mange parametre som ozonlaget, uddøende dyrearter, stigende lufttemperaturer, stigende havtemperaturer og det oftere ekstreme vejr.

Er mennesket stadigvæk i centrum?

Menneskets forhold til naturen i den antropocæne tidsalder har haft udgangspunkt i, at mennesket har etisk betydning i sig selv. I nyere tid har denne tilgang udviklet sig til det natursyn, der kaldes antropocentrisme. Filosofen John Rawls (1921-2002) mente, at mennesker var fornuftige, etiske agenter, der havde en retfærdighedssans og kunne vurdere, hvad der var godt. Mennesket havde det, han kaldte en rationel livsplan. Der var også mennesker, der ifølge Rawls ikke havde en retfærdighedssans endnu, som for eksempel børn, men at de ville udvikle denne etik. Rawls anerkendte desuden, at der var mennesker, der aldrig udviklede sig til fornuftige og etiske agenter, men at de var så få, at det ikke havde betydning for teorien.

Dette natursyn er også gældende i FN's menneskerettighedserklæring fra 1948, hvor der står, at alle mennesker er født lige og frie i værdighed og rettigheder. Her bliver mennesket tildelt et etisk ansvar og rettigheder, og dermed har mennesker også et etisk fællesskab. Forklaringen på denne opfattelse kan være ud fra et biologisk argument om, at når man er født som menneske, så er man per automatik født som etisk agent. En anden forklaring kan være ud fra et religiøst, kristent argument. Gud har i kristendommen sat mennesket som ansvarlig for jorden og dermed også jordens ressourcer og forvaltningen af disse.

Som en kritik af antropocentrisme findes natursynet sentientisme, der har fokus på, at mennesket ikke kan tage patent på at være den etiske agent, da dyr også har følelser såsom glæde og smerte. Filosofen Peter Singer (1946-) argumenterer for, at det ikke er evnen til at tænke, men evnen til at lide, der skal være gældende, og derfor har vi som mennesker et endnu større ansvar. Mennesket skal ikke kun tage ansvar for egne handlinger i forhold til andre mennesker, men det etiske ansvar er også gældende i forhold til dyr.

Et tredje natursyn er en udvidelse af sentientismen, som kaldes biocentrisme. Filosofen Paul Taylor (1923-2005) skrev i 1986, at alt det levende har etisk betydning, da alt levende har et indbygget formål og noget, som de skal nå. Planter skal vokse og blomstre og sprede sig, og mennesket har en etisk forpligtelse til ikke at forhindre dette. Taylor forklarer ud fra et pragmatisk synspunkt, hvad alt levende er, og han ser det levende primært ud fra den verden, som vi møder på jorden. En af udfordringerne for mennesket i biocentrismen er, at mennesker har sværere ved at identificere sig med planter end for eksempel andre mennesker eller dyr. Det gør det sværere for det enkelte menneske at handle etisk og rationelt.

De tre ovenstående natursyn har alle tre udgangspunkt i mennesket som individer. Et fjerde natursyn tager udgangspunkt i fællesskaber og i, at det hele hænger sammen. Det er økocentrisme, hvor fokus er på helheder og på hele biosfæren. I økocentrismen er tilgangen, at der er et grundlæggende fællesskab mellem mennesker og natur. Filosofen David Abram (1957-) udtrykker det på den måde, at vi er en del af et "mere-end-menneskeligt fællesskab". Det betyder, at mennesker både fysisk og etisk er i fællesskab med hele naturen. Ud fra den tilgang er spørgsmålet så, hvad naturen er? Filosofen Hans Fink (1944-) forklarer, at naturbegrebet er et mangfoldigt begreb, der bruges på forskellige måder, og de forskellige betydninger flettes ofte sammen. Natur, naturlig og vild natur er blot tre eksempler på en sprogliggørelse af et ord med mange betydninger. For eksempel kan man sige, at en person er naturligt smuk, og at en anden person bevæger sig med naturlighed i rummet. Samtidig er det høje græs i en have vild natur, mens løverne på savannen også kan opfattes som vild natur.

Bæredygtighedsbegrebet kritiseres af Abram, da begrebet i hans optik er blevet så bredt, at det kan bruges til alt og nogle gange også undskylde alt. For hvis indsatser omkring social bæredygtighed bliver undskyldningen for ikke at gøre noget ved den økologiske bæredygtighed, så vil fællesskabet og synet på helheden forsvinde.

Bæredygtig udvikling?

I perioden efter anden verdenskrig var der i Vesteuropa og dermed også i Danmark fokus på den sociale og økonomiske bæredygtighed. Samfundet skulle genopbygges efter krigen, og samtidig gav industrialiseringen mulighed for masseproduktion og dermed en øget velstand for den voksende middelklasse. Fokus på den økologiske bæredygtighed og nødvendigheden af at prioritere den giver udfordringer for den måde, vi har set på den økonomiske bæredygtighed. Vækst har været drivkraften i den økonomiske

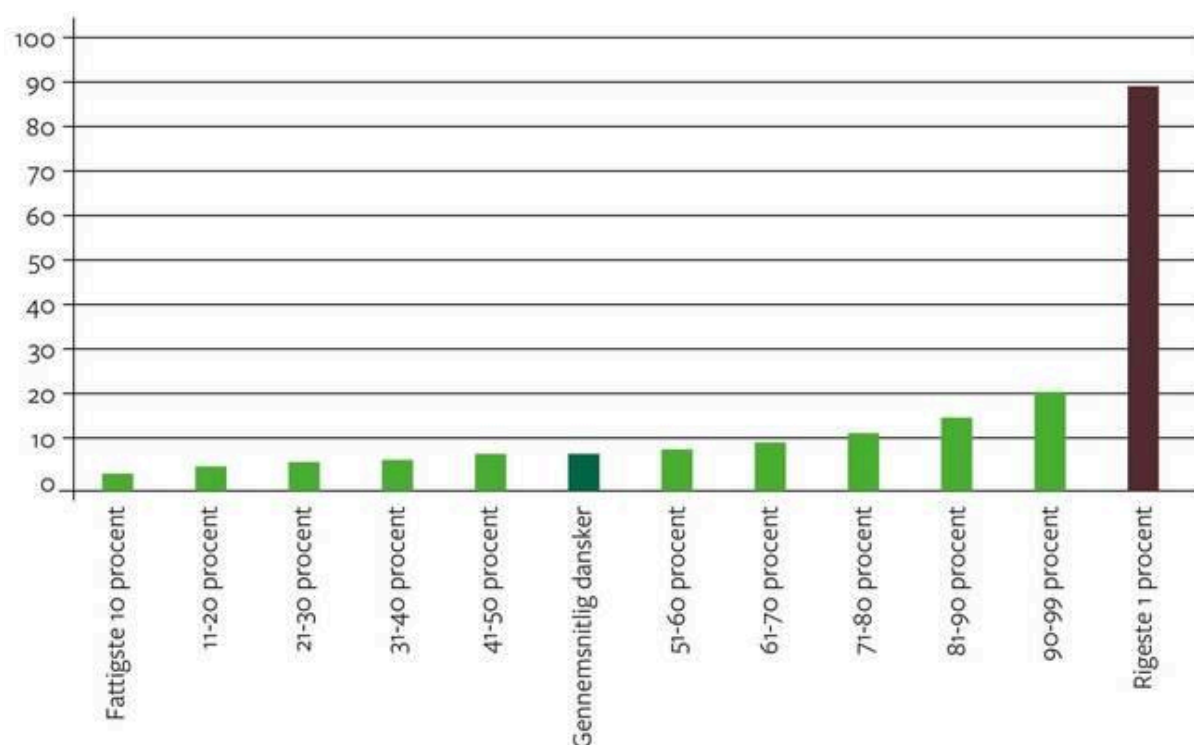
bæredygtighed, og vækst har skabt velstand. Væksten har også skabt et ressourceforbrug, som er for stort i forhold til fremtidige generationer og også i forhold til miljø- og klimaproblemer her og nu. Hvis vækst er målet, som det har været i de sidste 100 til 200 år, så er der ikke ressourcer nok i verden med ressourceforbruget, overforbruget og den voksende befolkning. Det betyder, at af både nød og lyst er den cirkulære økonomi kommet i fokus.

I den cirkulære økonomi er målet at ændre en "brug-og-smid-væk"-kultur til, at det både er muligt at købe produkter med længere livscyklus, hvor ting bliver repareret, genbrugt og brugt i ny produktion. Det er blandt andet derfor, at der sorteres affald i Danmark. Der er også kommet nye forretningsmodeller med udgangspunkt i den cirkulære økonomi. Et eksempel på det er Det Kollektive Klædeskab, hvor du på månedsbasis er betalende medlem, og på den baggrund kan du bytte 10 stykker tøj pr. måned. Det gør, at tøjet genbruges, indtil det reelt er slidt op. Tidligere er andre koncepter blevet nævnt, hvor det for NUSA eller Patagonia er genbrugen af tidligere materialer, der indgår i deres nye produkter.

Som erstatning for den liberale markedsmode, der har været dominerende siden anden verdenskrig, kom Kate Raworth i 2012 med Doughnutmodellen. Den gør op med markedsøkonomien, der bliver styret af det frie udbud og efterspørgsel. I stedet skal økonomien ses som en doughnut eller en redningskrans, hvor flere parametre skal opfyldes. Målet for Doughnutmodellen er at skabe en bæredygtig, økonomisk udvikling, hvor den menneskelige velfærd bliver fremmet, uanset om det får bruttonationalproduktet (BNP) til at stige, falde eller holde sig stabilt. Dette mål står i modsætning til den økonomiske tænkning, der har præget verden efter anden verdenskrig, hvor målet har været vækst, og at væksten helst skulle være mere end 2 %.

I Doughnutmodellen er det for Kate Raworth også centralt for en bæredygtig økonomi, at jordens ressourcer ikke belastes på et kritisk niveau, som det sker nu. Det gør, at der er kritik af at tænke vækst som den vigtigste parameter i økonomisk tænkning, og Kate Raworth beskriver, hvordan vi skal anvende og fordele de ressourcer, der er på jorden. Det betyder, at der i nogle lande eller områder i verden skal være vækst, men i andre dele af verden skal væksten sænkes, da der ikke er ressourcer nok til, at vi bare fortsætter. Kate Raworth har i bogen *Doughnut-økonomi* fra 2017 beskrevet, hvordan der ud fra modellen kan arbejdes med at nedbringe fattigdom, sult og energi. Belastning på naturens ressourcer samt udledningen af CO₂ kommer ifølge Raworth fra de 10 % rigeste i verden, og på den baggrund mener hun, at det er muligt at ændre.

Vægtningen af de tre dimensioner i bæredygtighedsbegrebet bliver udfordret, når vi måske skal opgive nogle af de goder, som vi er vant til. Det kan derfor diskuteres, om bæredygtighedsbegrebet kan rumme de fremtidige udfordringer, eller om det er FN's verdensmål eller noget helt tredje, der skal være styrende i en fremtidig grøn historie.



Statistik, der viser forskellen på danskernes klimaaftryk.

Kilde: Oxfam Ibis, Klimaulighed. Bygger på data fra World Inequality Database.

Natur og kultur

Den stigende klimabevidsthed i samfundet kommer til udtryk i kulturen på forskellige måder. Både musik, film, tv og litteratur beskæftiger sig i stadig stigende grad med naturen, klimaforandringerne og med det faktum, at klimakrisen er menneskeskabt.

I 1995 udgav Michael Jackson hittet *Earth Song*. Heri stilles der spørgsmål til den måde, vi på daværende tidspunkt behandlede jorden på. "What about crying whales? We're ravaging the seas. What about forest trails? Burnt despite our pleas". Mange år senere er tematikken stadig relevant. Den 19. april 2019 udkom sangen *Earth* af den amerikanske rapper Lil Dicky. Med på sangen var flere kendte sangere som for eksempel Justin Bieber, Ariana Grande, Snoop Dogg og mange flere. Sangen blev udgivet i forbindelse med Earth Day, der siden 1970 har fundet sted hvert år.

Ideen bag Earth Day opstod på en UNESCO-konference i 1969, hvor fredsaktivisten John McConnell foreslog, at man dedikerede en dag til at sætte pris på jorden og på fred. I Lil Dicks sang lyder omkvædet: "We love the Earth, it is our planet. We love the Earth, it is our home", og sangen handler netop om, at vi skal sætte pris på vores planet og alle de levende væsener, der er på den. På den danske musikscene kan klimatematikken blandt andet ses hos Nik & Jay, der siden deres debut i 2002 har udgivet det ene hit efter det andet. I 2019 udgav de nummeret *Dråber af lys*, hvori de synger: "Naturen er under pres, kloden har det varmt. Ironisk nok er det os selv, der går hen og bliver ramt". Sangen handler om, at klimakrisen er alvorlig, og at den menneskeskabt, men den handler også om håb. "Jeg kan se dråber af lys". Det er altid vigtigt at have håb. Særligt i en tid, hvor der er opstået begreber som klimaangst og klimaskam, for når begreberne opstår, er det, fordi der er behov for et begreb, der dækker over de følelser, mange mennesker går og har i forbindelse med klimakrisen.

Ud over musik findes der mange både spille- og dokumentarfilm, der tematiserer klimaforandringerne. En af de mest kendte naturdokumentarister er den engelske naturforsker- og formidler, David Attenborough. Han er særligt kendt for sine dokumentarer *Life on Earth* (1979) og *A Life On Our Planet* (2020). Sidstnævnte er en stærk beretning om menneskets påvirkning af naturen.

På den amerikanske scene har film som *The Day After Tomorrow* (2004), *En Ubekvem Sandhed* (2006) og *Don't look up* (2021) været med til at sætte fokus på klimakrisen. Sidstnævnte tematiserer og problematiserer, at vi lever i et samfund, hvor det er muligt at ignorere videnskabelige fakta og vores egen destruktion af planeten, fordi rige menneskers ønsker og samfundets vækst vægtes højere. En af hovedrollerne i filmen spilles af Leonardo DiCaprio, der i

mange år har brugt sin platform som berømt skuespiller til at sætte fokus på klimaforandringerne. I 1998, da han var 24 år, stiftede han the Leonardo DiCaprio Foundation. Fonden har til formål at gøre klimakrisen mere synlig og arbejde for tiltag, der kan bremse klimaforandringerne. Da han i 2016 vandt en Oscar for bedste mandlige hovedrolle, brugte han sin takketale på at tale om netop klimaforandringerne. Han sagde blandt andet: "Climate change is real. It is happening right now. It's the most urgent threat facing our entire species and we need to work collectively together and stop procrastinating." Han sluttede talen af med at sige, at vi ikke må tage vores planet for givet. Leonardo DiCaprio er langt fra den eneste berømt, der bruger sin platform til at skabe fokus på samfundsmæssige problemer.

Også i Danmark ses det stigende fokus i film og på tv. I 2019 afholdt TV 2 i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening et stort indsamlingsshow ved navn *Danmark planter træer*. Formålet var at engagere danskerne til at gøre en forskel for klimaet ved at plante træer og lave nye folkeskove. Der blev i alt indsamlet 20.999.651 kr., hvilket blev omsat til 46 nye folkeskove. Indsamlingsshows er ikke nyt på dansk tv, men det var første gang, et indsamlingsshow havde fokus på klimaforandringerne. Ud over *Danmark planter træer* kommer den stigende natur- og klimabevidsthed også til udtryk i dokumentarer som for eksempel *Vilde vidunderlige Danmark* (2020), der speaket af skuespiller Lars Mikkelsen tager seeren med helt tæt på danske natur, og Phie Ambos dokumentarfilm *70/30* fra 2021, hvor vi følger både politikere og klimaaktivister i optakten til vedtagelsen af klimaloven. Dette er kun udpluk af eksempler på kultur, der tematiserer og behandler klimaforandringerne, men de viser en tendens til, at det ikke længere er noget, vi kan ignorere.

Der er håb

Ifølge undersøgelser fra 2023 overvejer hver fjerde unge kvinde i Danmark at fravælge børn på grund af klimaforandringerne, og godt hvert tredje danske skolebarn frygter klimakrisen så meget, at det går ud over deres hverdag. Klimakrisen virker for mange håbløs og svær at handle på. Ifølge Mickey Gjerris, der blandt andet er lektor i bioetik, er menneskelig lidelse en etisk udfordring, og derfor handler klimaforandringerne om etik. Hvordan kommer vi fra den viden til vores eget ansvar og muligheder? Vi kan bruge offentlige transportmidler i stedet for fly og bil. Vi kan spise mere plantebaseret og mere lokalt, og vi kan genbruge ting og tøj i højere grad, end vi gør i dag. Men enkelte individers handlinger er ikke nok, og derfor skal vi sætte krav til vores medmennesker, vores politikere og hele det internationale samfund, da der skal ske ændringer på et strukturelt niveau. Information og viden er ikke nok – der skal mod og handlinger til.

Ansaret kan vi ikke skubbe over på andre, så hvordan kan vi selv komme væk fra et individualistisk hyperforbrug? Det har Mickey Gjerris fire bud på. Første bud er, at vi som mennesker skal være optaget af meningsfulde opgaver og fællesskaber. Vi skal ikke have så travlt med, hvem der er bedst eller hurtigst. Vi skal sætte farten ned og turde bare være til. Det andet bud er, at vi skal skelne mellem velstand og velfærd. Velstand kan vi måle på levestandard, hvor målet er, at velstanden skal øges. Velfærd skal måles på, om der er fællesskaber og måder at passe på hinanden i et samfund, der gør, at ingen falder igennem. Velfærd kan vi godt bevare uden en øget velstand, hvis vi tør at definere et liv uden at få flere goder. Et tredje bud er, at vi i højere grad skal leve med, at det gode liv ikke skal være på bekostning af andre. Altså skal der for eksempel ikke graves de sidste råstoffer ud af en mine, for at vi kan have en ny udgave af en iPhone. Det fjerde bud er, at vi igen skal kunne forundres over naturen og have en ydmyg og respektfuld tilgang til

tilværelsen. Disse fire bud kan opfattes som banale og måske også naive, men vil det kunne ændre den måde, vi tænker på fremtiden på?



I 2021 sultestrejkede unge aktivister fra Den Grønne Ungdomsbevægelse foran Christiansborg for at sætte fokus på politikernes manglende handling i forhold til klimaforandringerne.

Foto: Elisabeth Lollike Ørsted

Alt forbrug har betydning, også selvom det er små ryk. Ingen kan gøre alt, men alle kan gøre noget. Så at unge spiser mindre kød, sætter skub i, at der bliver udviklet nye plantebaserede muligheder. At genbrug bliver mere efterspurgt, sætter gang i flere genbrugsbutikker og køb og salg af genbrugsting og genbrugstøj på nettet. At der bliver stemt på politikere, der sætter klima på dagsordenen, forpligter det politiske niveau. At den danske udviklingsbistand kan hjælpe u-landene med fokus på klimaforandringer, skaber mere lighed i verden. At der over hele verden er aktivister og NGO'ere, der kæmper for bedre klimaløsninger, holder det politiske niveau ansvarligt.

FN er fortsat med til at skabe et forpligtende internationalt samarbejde, der kan skabe globale løsninger. Det internationale samfund skal også handle, og derfor er Parisaftalen og FN's verdensmål eksempler på måder, hvorpå verden rykker sig. Klimaforandringerne er i gang, men med vores handlinger nu kan vi være med til at skubbe fremtidens klimahistorie i en mere bæredygtig retning.